ISSN 2181-6833

9 772181 683301

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
1930

ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK MAHORAT

2
2024

https://buxdu.uz

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2-son (2024-yil, fevral)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2024

https://buxdu.uz

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024, № 2

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrdagi qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruriy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.
Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY’ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich– pedagogika fanlari doktori, professor
Mas’ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Navro‘z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Rasulov To‘lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor
Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)
Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)
Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)
Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)
Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor
Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)
Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor
Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor
O‘rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor
Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor
Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Chariyev Irgash To‘rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor
Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Ro‘ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor
Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)
To‘xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Dilova Nargiza Gaybullayevna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Jumayev Rustam G’aniyevich, siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Nurulloyev Firuz No‘monjonovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Navruz-Zoda Layli Baxtiyorovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xalikova Umida Mirovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

https://buxdu.uz

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО
Научно-теоретический и методический журнал
№ 2, 2024

Решением Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2016 года журнал включён в перечень изданий, рекомендованных для публикации научных результатов статей по направлениям «**Педагогика»** и «**Психология»**.

Журнал основан в 2001 году.
Журнал выходит 12 раз в год.

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: 200117, Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.
E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор
Ответственный редактор: Сайфуллаева Нигора Закиралиевна – доктор философии педагогических наук (PhD)

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук
Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор
Навруз-заде Бахтиёр Нигматович, доктор экономических наук, профессор
Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор
Расулов Тулкин Хусенович, доктор физико-математических наук, профессор
Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)
Андриенко Елена Васильевна (Институт физико-математического, информационного и технологического образования НГПУ, Новосибирск, Россия)
Ромм Татьяна Александровна (Институт истории, гуманитарного, социального образования ФГБОУ ВО НГПУ, Новосибирск, Россия)
Чудакова Вера Петровна, кандидат психологических наук (Национальная академия педагогических наук Украины, Украина)
Хамроев Алижон Рузикулович, доктор педагогических наук (DSc), профессор
Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор
Махмудова Муяссар, доктор педагогических наук, профессор
Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)
Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор
Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор
Ураева Дармоной Саиджановна, доктор филологических наук, профессор
Дурдиев Дурдимурад Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор
Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор
Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор
Чариев Ирғаш Тураевич, доктор педагогических наук, профессор
Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор
Шомирзаев Махматмурод Хурамович, доктор педагогических наук, профессор
Рузиева Дилноза Исомжоновна, доктор педагогических наук, профессор
Курбонова Гулноз Негматовна, доктор педагогических наук (DSc), профессор
Тухсанов Кахрамон Рахимбоевич, доктор филологических наук (DSc), профессор
Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук (DSc), профессор
Дилова Наргиза Гайбуллаевна, доктор педагогических наук (DSc), профессор
Жумаев Рустам Ганиевич, доктор философии политических наук (PhD), доцент
Нуруллоев Фируз Нумонжонович, доктор философии педагогических наук (PhD)
Навруз-заде Лайли Бахтиёровна, доктор философии экономических наук (PhD), доцент
Халикова Умида Мировна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент

https://buxdu.uz

PEDAGOGICAL SKILLS
The scientific-theoretical and methodical journal
№ 2, 2024

By the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 29, 2016, the journal was included in the list of publications recommended for publishing scientific results of articles in the areas of «**Pedagogy**» and «**Psychology**».

The journal was founded in 2001.
The journal is published 12 times a year.

The journal is registered by the Bukhara Department of the Agency for Press and Mass Communication of Uzbekistan.

The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: 200117, Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.
E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Pedagogical Sciences of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov.
Editor: Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Nigora Z. Sayfullaeva

Doctor of Economics Sciences Prof. Obidjon X. Xamidov
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Uzokboy Sh. Begimkulov
Doctor of Economics Sciences, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Holboy I.Ibragimov
Doctor of Physical and Mathematical Sciences (DSc), Prof. Tulkin Kh. Rasulov
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakieva (Bulgaria)
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Andrienko Yelena Vasilyevna (Russia)
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Romm Tatyana Aleksandrovna (Russia)
Candidate of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraina)
Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Prof. Alijon R. Hamroev
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.M.Mahmudova
Doctor of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)
Doctor of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev
Doctor of Technical sciences, Prof. Mukhtor R.Amanov
Doctor of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva
Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev
Doctor of Economics, Prof. Nasir N. Mahmudov
Doctor of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov
Doctor of Pedagogical Science, Prof. Irgash T. Chariev
Doctor of Pedagogical Science, Prof. Nishon S. Kiyamov
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Maxmatmurod X. Shomirzaev
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Dilnoza I. Ruzieva
Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Gulnoz N. Qurbonova
Doctor of Philology, Prof. Qahramon R.Tuxsanov
Doctor of Psychology, Prof. Akmal M. Nazarov
Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Prof. Nargiza G. Dilova
PhD in Political Sciences, Doc. Rustam G.Jumaev
PhD in Pedagogical Sciences, Firuz N. Nurulloev
PhD in Economics Sciences, Doc. Layli B. Navruz-zade
PhD in Pedagogical Sciences, Doc.Umida M. Khalikova

https://buxdu.uz

MUNDARIJA

№	Familiya I.Sh.	*Mavzu*	Bet
		DOLZARB MAVZU	
1.	***ISMAYLOVA Ra’no Nurayevna***	O‘zbekistonda oilaviy zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari	7
		PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA	
2.	***OLIMOV Shirinboy Sharofovich, SAMIYEVA Shaxnoz Xikmatovna***	Talabalarda kreativlik va yangicha dunyoqarashni rivojlantirish	12
3.	***ABDULLAYEV Amrullo Nassulloyevich***	Harbiy ta’lim muassasalarida talabalarning pedagogik muloqot omillarini shakllantirishning psixologik determinatlari	17
4.	***AGAMURODOV Sarvar Istamovich***	Formation of professional self-conception, entrepreneurial skills in adolescents and factors affecting this process	22
5.	***ASRANBAYEVA Munojatxon Halimjanovna***	O’qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etishda kasbiy refleksiyaning o’rni	26
6.	***ATADJANOV Mamirjon Yusupovich***	Shaxsiy hamda ijtimoiy darajadagi tahdidlardan himoya mexanizmlari	32
7.	***ATAVULLAYEVA Maxbuba Qobilovna***	Psychological determinants of the formation of socio-psychological competence of primary school teachers	37
8.	***BADRITDINOVA Madina Baxromovna***	O’smirlar intellektual rivojlanishiga innovatsion yondashuv orqali ijtimoiy qo’rquvni bartaraf etish usullari	41
9.	***HOTAMOVA Maftuna Madatovna***	Ta’lim rivojlanishining hozirgi sharoitdagi pedagogning innovatsion faoliyati	45
10.	***IBROHIMOVA Sunbula Asilbek qizi***	Ta’lim samaradorligini oshirishda rivojlangan davlatlar tajribalaridan foydalanish	50
11.	***IMOMOVA Shafoat Mahmudovna***	Pedagogik texnika – kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning asosiy omili sifatida	56
12.	***ISMOILOVA Mahsuma Narziqulovna***	Ta’lim jarayonida amaliy mashg’ulotlarni mobil texnologiyalar orqali tashkil etishning afzalliklari	60
13.	***JURAYEV Farxod Niyozovich***	Dual ta’lim: mavzuga yana bir nazar	65
14.	***KURBANOVA Gulnoz Negmatovna***	Tibbiyot oliy ta’lim muassasalari talabalarining tafakkurini rivojlantirishda operativ-mantiqiy tuzilmaning o‘rni	70
15.	***MARDONOVA Saodat Muzaffarovna***	Talabalarning sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan “talab”ni yanada shakllantirish pedagogik modeli	74
16.	***NARMURADOVA Rayhon Uktamovna***	Oilaviy nizolarning fenomenologiyasi: mohiyati, aniqlovchi xususiyatlar	79
17.	***HAYDAROV Orifjon Rustamovich***	Pedagogikada zamonaviy ta’lim vositalaridan foydalanishning kreativ usuli	84
18.	***QAZOQOV Sodiq Ramazonovich***	Talabalarda do’stona munosabatlar va ijtimoiy hamkorlik ko’nikmalarini shakllantirishda ishchan o’yinlarning didaktik ahamiyati	88
19.	***QURBONBOYEV Azimbek Nazirboy o‘g‘li***	Talabalarda o‘quv faoliyatidan qoniqqanlik darajasi o‘zini o‘zi faollashtirish xususiyatining asosi sifatida	93
20.	***RO’ZMETOVA Zulfiya Xayitboevna***	Texnologiya mashg‘ulotlarini innovatsion texnologiyalar orqali tashkil qilish	97

https://buxdu.uz

21.	***RUSTAMOV Shavkat Shuxratovich***	Talabalarda innovatsion ta’lim sharoitida ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning konseptual asoslari	102
22.	***RUZIMOVA Intizor Xujamuratovna***	Bo‘lajak o‘qituvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishnig nazariy aspektlari	107
23.	***RUZIYEVA Shoxida Fatilloyevna***	Akademik mobillik zamonaviy ta’limning ajralmas qismi sifatida	112
24.	***NIYOZOV Erkin Dilmurodovich, SAIDOV Olimjon Amon o‘g‘li, SHUKUROV Hidoyat O`ktam o‘g‘li***	Oliy o‘quv yurti talabalari uchun ma’ruza mashg‘ulotlarini samarali tashkil etish usullari	116
25.	***SHIRINOV G‘ayrat Qodirovich***	Oliy ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida fanlarni o‘qitish	120
26.	***SHOMIRZAEV Maxmatmurod Xuramovich***	Oliy o‘quv yurti talabalarida texnologik kompetentlikni mediata’lim vositalari asosida rivojlantirish	125
27.	***XALMAMATOVA Lola Amankulovna, ATADJANOVA Surayyo Egamovna***	Talabalarning kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda ta’lim texnologiyalaridan foydalanish	129
28.	***XOLIQOV Komil Buronovich***	Musiqachilar markaziy miya tizimining faoliyati	134
29.	***XOLMIRZAYEVA Dilafruz Fattayevna***	Talabalarning loyihalash kompetentligini rivojlantirishda dasturiy ta’lim vositalaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish	139
30.	***YANGIBOYEVA Dildoraxon Rahmon qizi***	Ko‘p bolali oilalarni ijtimoiy-psixologik tadqiq etish metodologiyasi: muammolar va istiqbollar	144
31.	***ZARIPOV Nozimbek Nayimovich***	Blokcheyn texnologiyasini o‘qitish metodikasi	151
32.	***ЗИЁДУЛЛАЕВА Сарвиноз Шамсиддин қизи***	Лидерлик фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари	155
33.	***МИРЗАЕВА Мавлуда Акрамовна***	Замонавий мактаб ўқитувчисининг психологик тимсоли	159
34.	***МУСАЕВА Нодира Низомовна, МУСАЕВА Нафиса Азимжоновна***	Педагогик технологиянинг назарий асослари	163
35.	***ПАНЖИЕВА Назокат Нормахматовна***	Развитие навыков критического мышления у будущих учителей информатики посредством созданной цифровой образовательной платформы	167
36.	***САЛОМОВА Раъно Вассиевна***	Информатика ўқитувчиларида узлуксиз касбий тайёргарликни комплекс ривожлантиришнинг методик тизимини такомиллаштириш	176
37.	***ХАЙДАРОВА Хилола Газикуловна***	Педагогик жараёнда психологик саломатликни таъминлашнинг муҳимлиги	182
38.	***ХИММАТАЛИЕВ Дўстназар Омонович***	Интегратив ёндашув асосида талабаларнинг лойиҳалаш конструкторлик компетенцияларини ривожлантириш масалалари	187
39.	***HAKIMOV Jamshid Oktamovich***	Talabalarning axborot-loyihalash kompetentligini rivojlantirishning didaktik shart-sharoitlari	193
40.	***ARSLONOVA Gulsora Kurbonovna***	Oliy ta’lim jarayonida individual ta’limni tashkil etishning pedagogik jihatlari	198
41.	***ХУСЕНОВ Мурoджон Зохирович***	Методы защиты информационной безопасности в сетевых технологиях вузов	202

https://buxdu.uz

TALABALARDA INNOVATSION TA’LIM SHAROITIDA IJTIMOIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Rustamov Shavkat Shuxratovich,
Buxoro davlat universiteti
Psixologiya va sotsiologiya kafedrasi dotsenti, p.f.f.d (PhD)

Mazkur maqolada talabalarda innovatsion ta’lim sharoitida ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning konseptual asoslari hamda talabalarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik muloqot va qadriyat kabi komponentlari o‘qituvchilik mavqeyini anglashga undovchi prognostik, konstruktiv, tashkiliy, refleksiv loyihalarni kasbiy o‘zini anglash muhitida samarador ta’sir dinamikasida qo‘llanilishiga ko‘ra asoslangan. Bundan tashqari ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish va pedagogik ta’lim jarayonida talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar: *pedagogik amaliyot, innovatsion faoliyat, metodologiya, xarakter, ijodkorlik, kasbiy faoliyat, temperament, konstruktiv, refleksivlik.*

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье рассматриваются концептуальные основы развития социальной компетентности у студентов в условиях инновационного образования, а также такие компоненты развития социальной компетентности у студентов, как педагогическая коммуникация и ценностные ориентиры, основанные на применении прогностических, конструктивных, организационных, рефлексивных проектов, способствующих осознанию педагогической позиции, в динамике эффективного воздействия на среду профессионального самосознания. Далее речь идёт о совершенствовании педагогических механизмов развития социальной компетентности и совершенствовании педагогической системы развития социальной компетентности студентов в процессе педагогического образования.

Ключевые слова: *педагогическая практика, инновационная деятельность, методика, характер, творчество, профессиональная деятельность, темперамент, конструктивизм, рефлексивность.*

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE EDUCATION IN STUDENTS

In this article, the conceptual foundations of the development of social competence in the conditions of innovative education in students, as well as components of the development of social competence in students, such as pedagogical communication and value, are based on the application of prognostic, constructive, organizational, reflexive projects that encourage the realization of a teaching position in the environment of professional self-awareness. It also talks about improving pedagogical mechanisms for the development of social competence and improving the pedagogical system for the development of social competence of students in the process of pedagogical education.

Keywords: *pedagogical practice, innovative activity, methodology, character, creativity, professional activity, temperament, constructive, reflexivity.*

Kirish. Respublikamizda oliy ta’lim mazmunini modernizatsiyalash, sifat jihatdan yuqori darajaga ko‘tarish va bu jarayonga ilg‘or xorijiy tajribalarni jalb etishning huquqiy-me’yoriy asoslari takomillashtirilgan. “Oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini rivojlantirish” vazifalari belgilab berilgan. Bu esa talabalarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning samarali omillari, tashkiliy-metodik, psixologik shart-sharoitlarini aniqlashtirishni hamda pedagogik tizimini takomillashtirishni taqozo qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”, 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash

https://buxdu.uz

to‘g‘risida”gi Farmonlari, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-sonli “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-sonli “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirilgan.

Adabiyotlar tahlili. Olimlaridan R.Sears, R.O.Renye, A.Maslou, S.Sho, B.Oskarsson, A.Shelton, V.I.Baydenko, A.M.NovikovA.I.Subetto, A.V.Xutorskiy, L.I.Amanbayeva, A.V.Belyayev, M.V.Bogomaz, L.S.Vigotskiy, Dj.Karpara, S.I.Karpushkin, L.G.Kovalenko, S.Yu.Korolkova, N.F.Kriskaya, L.V.Kuznesova, V.G.Maralov, A.Mudrik, L.B.Osipova, pedagog, psixolog olimlar shaxsda ijtimoiy sifatlarni rivojlantirish kabi muammolar yuzasidan o‘z nazariy qarashlarini bayon qilgan.

Ilmiy adabiyotlarning tahliliga qaraganda, kasbiy innovatsion kompetentlikni aniqlashga doir tadqiqotchilar tomonidan turli yondashuvlar mavjud.

Professor N.A. Muslimov bu borada keng qamrovli tadqiqotlarni olib borib, kasbiy kompetentlikni yettita turga bo’lib o’rganadi. Olimning fikricha, global kompetentlik; ijtimoiy-madaniy kompetentlik; ijtimoiy faoliyatga oid kompetentlik; axborot olishga kompetentlik; kommunikativ kompetentlik; o’quv-bilishga oid kompetentlik; amaliy faoliyatga oid kompetentlik turlari mavjud bo’lib, fikrimizcha, bular shaxs kompetentsiyalari, kasbiy individual xislatlari va sifatlarini aniqlovchi mezon bo’lib xizmat qilishi mumkin.

G.K.Ushakov fikricha, talabalarni innovatsion kompetenligini psixologik munosabatlar tashkil qiladi. Psixologik munosabat deganda, talabalarning jamoa o‘rtasida o‘zaro hamjihatlikni tashkil etishdan iborat psixologik usullar va malakalardan o‘z o‘rnida samarali foydalanish tushuniladi.

Talabalarda ijtimoiy kompetentlikning yetarlicha tarkib topmasligi kelajakda kadrlar qo‘nimsizligini keltirib chiqaradi. Ya’ni o‘zining kasbiy tanlovida barqarorlikni his qilmagan talaba nafaqat akademik traektoriyasini to‘g‘ri va maqsadli tuzishda, balki kasbiy makonda tan olinish, pedagogik muloqot qilish, ijtimoiy munosabatlarda erkin ishtirok etish va qulay harakatlanish imkoniyatiga etarlicha ega bo‘lmaslikdan qiynaladi. Bu bilan bog‘liq ravishda ta’lim jarayoni talabaga kasb sirlarini nazariy va amaliy jihatdan o‘rgatishdan tashqari, unga jamiyat a’zosi sifatida, o‘ziga va hatti-harakatlariga nisbatan mas’uliyat bilan yondashadigan shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur pedagogik-psixologik sharoitlarni yaratishi taqozo etiladi.

Tahlil va natijalar. Ta’lim jarayonida talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish yaxlit tizim sifatida bir qansha tarkibiy qismlarni o‘zida uyg‘unlashtiradi. Biz ijtimoiy kompetentlikning tarkibiy qismlarini ajratishda I.P.Podlasiyning kasbiy salohiyatning tuzilishiga doir tasnifiga tayandik. Unga ko‘ra kasbiy etuklik (professionallashuv), ijtimoiylashuv, insonparvarlashuv va madaniy ijodkorlikning quyidagi muhim tuzilishli tarkibiy qismlarini ajratib ko‘rsatishimiz mumkin.

- pedagogik madaniyat;
- pedagog ijodkorligi;
- pedagogik aql-idrok;
- kasbiy shukur bilimga egalik;
- individual faoliyat uslubi;
- ijodiy tashabbusning rivojlanishi;
- individual faoliyat;
- insonparvarlikka yo‘naltirilganlik;
- ijtimoiy faollik

Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishda ta’limning qaysi sohasiga yangiliklarning kiritilishi va qo'llanilishiga qarab, birinchi mezonga quyidagi yangiliklarni kiritish mumkin: 1) ta’lim mazmunida, 2) texnologiyasida, 3) tashkil qilishda, 4) boshqarish tizimida.

Yangiliklarni joriy qilishning yo’llaridan qatiy nazar ularni quyidagilarga ajratish mumkin:

a) tizimli, rejali, oldindan o'ylangan;

b) kutilmagan, oz-ozidan paydo bolgan, to'satdan paydo bo'lgan. Yangiliklarni joriy qilish tadbirlarining kengligi va chuqurligidan qatiy nazar ularning quyidagi turlarini sanab otish mumkin:

a) ommaviy, katta, global, tizimli, keskin, asosli, muhim, jiddiy, chuqur va boshqalar;

b) qisman, kichik, mayda.

Yangilikning paydo bo’lish xususiyatiga qarab ularni quyidagicha birlashtirish mumkin: a) tashqi b) ichki.

Talabada o’zlashtirishga nisbatan motiv hosil bolsa, o’quv materialini tez va oson o’zlashtiradi. Ta’lim jarayoniga yangiliklarni joriy qilishda talabalarda motiv komponenti hosil qilish muhim ahamiyatga ega.

Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishda motivlarni hosil qilishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

https://buxdu.uz

l. Berilgan bilim va ko’nikmalarning zarurligini tushuntirish;

2. Shaxsiy mas'uliyat hissini yaratish;

3. Ta’lim jarayonida vaqtida talabalarning qiziqishini uygotish va saqlab turish;

4. Orttirilgan bilimlardan hayotda qanday foydalanish mumkinligini tushuntirish;

5. Ma'qullash, e'tirof etish, rag'batlantirish;

6. Sog'lom raqobat;

7. Olingan bilimlardan kelajakda talabalar qanday muvaffaqiyatlar qozonishlari mumkinligi haqida muloqot qilishga imkon berish;

8. Tanlash imkoniyatini yaratish.

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, kasbiy yetuklik (professionallashuv)kayaxlit hodisa sifatida qarash, uni tashkil etuvchilarning roli va ahamiyatini pasaytirmaslik pedagogik oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ijtimoiy kompetentligini takomillashtirishda metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ma’lumki, talabalarning ijtimoiy kompetentligini takomillashtirish masalasi ham umumiy shaxs rivojlanishi muammosi singari qarama-qarshiliklar jarayoni va natijasidir.

Ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda aksiologik yondashuvlarning roli katta. Talabalarning kasbiy faoliyatni qadriyat darajasida anglashi va uni egallashga mas’uliyatli ravishda yondashishiga erishish lozim. Buning uchun talabalarning ichki dunyosi, kasbiy faoliyatga motivatsion-maqsadli yo‘nalganligini inobatga olish talab etiladi. Natijada maydonga shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillariga tayanish ehtiyojlari chiqadi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv nuqtai nazariga ko‘ra, kasbiy madaniyat - bu pedagogik faoliyatdagi tarbiyaviy munosabatlarni amalga oshiruvchi sub’ekt sifatida kasbiy etuk pedagog shaxsining muhim sifati. Tarbiya esa, ikki tomonlama ta’sir etuvchi faoliyatni taqozo etadi. Bu vaziyatda esa, faoliyatli yondashuv o‘zining ijtiomiy imkoniyatlari bilan maydonga chiqadi.

Faoliyatli yondashuvga ko‘ra, kasbiy madaniyat - bu pedagogik qadriyatlar, tamoyillarning tatbiq etilishini ta’minlovchi, o‘qituvchilik faoliyatining o‘ziga xos harakatlari majmuidir. Demak, talabalarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish pirovardida kasbiy madaniyatga olib boruvchi yo‘ldir.

Talabalar ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish quyidagi vazifalarni hal etishni nazarda tutadi:

1. ijtimoiy madaniyatni qaror toptirish;
2. ijtimoiy kasbiy qadriyat va ijtimoiy madaniyatni izchil sur’atda oshirib borishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilash;
3. ijtimoiy bilimlar targ‘ibotini tashkil etuvshi ma’rifiy muhitni yaratish, uning samaradorligini oshirib borish;
4. ijtimoiy hayotda ro‘y berayotgan o‘zgarishlar doimiyligidan uzluksiz xabardor etib borish;
5. davlatning yoshlarga oid siyosati mazmuni, mohiyati va ahamiyati borasidagi ma’lumotlar bilan ta’minlash;
6. ma’naviy-ijtimoiy mavzularga doir amaliy tadbirlar o‘tkazib turish hamda jarayonda talabalar jamoasining har bir a’zosi faol ishtirok etishi uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish;
7. milliy istiqlol mafkurasi g‘oyalari asosida ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy yo‘nalishlardagi faoliyatlarini qo‘llab-quvvatlash, muvofiqlashtirish hamda amaliy yordam ko‘rsatish.

Uzluksiz ta’lim jarayonida innovatsion kompetentlikni shakllantirish tizimiga qo’yiladigan talablar Oliy ta’limning bakalavriat bosqichida qo’yiladigan talablar majmuasi:

1) Global kompetentlik. Mustaqil hayot yo’lini topa olishi, jamiyatdagi roli va o’rnini anglab yetishi.
2) Ijtimoiy-madaniy kompetentlik. Chuqur o’zlashtirishi zarur bo’lgan bilim va faoliyat tajribasining doirasini kengaytirish.
3) Ijtimoiy-faoliyatga kompetentlik. Fuqarolik, ijtimoiy-mehnat sohasidagi bilim va tajribalarni egallash.
4) Axborot olishga kompetentlik. Audio-video vositalari va axborot texnologiyalari yordamida mustaqil izlanish.
5) Kommunikativ kompetentlik. O’zaro munosabatlar, ularning usullarini o’zlashtirish,
6) O’quv-bilishga kompetentlik. Maqsadni ko’ra bilish, faoliyatni rejalashtirish, uning mazmunini tahlil qilish bo’yicha bilim va malakalar majmuasini egallash.
7) Amaliy faoliyatga kompetentlik. Harakat va amallarni yangi vaziyatlarda qo’llay olish, yangi axborotlar ichida tez yo’nalish olish ko’nikmalarini shakllantirish.
8) Global bilimlarga egalik. O’z kasbi doirasida yetarli darajadagi bilimga ega bo’lish.
9) Fanlarni integrasiyalay olishlik. Zaruriy bilimlarni o’zlashtirishda o’qitiladigan barcha fanlarning bir-biri bilan o’zaro aloqadorligini ta’minlash.
10) Konstruksiyalay olishlik. Obyekt va jarayonlarning tuzilishi va o’zaro joylashuvlarini tuza bilishning tizimli faoliyati bo’yicha malakalarga ega bo’lish.

https://buxdu.uz

11) Modellashtira olishlik. Biror-bir hodisa, jarayon yoki obyektlar tizimini ideal yoki real modelini qurish va uni o’rganish orqali ularning xususiyatlarini aniqlash.

12) Loyihalay olishlik. Obyekt va jarayonlarni rejalashtirish, modelini tuzish, ularning xususiyatlarini aniqlash.

13) Bashorat qila olishlik. Manbalar asosida istiqbolda aniqlash lozim bo’lgan natija xususida oldindan fikr yuritish.

14) Motivasion xislatlarga egalik. Kasbiy faoliyatni samarali tashkil etishga undovchi ko’nikma va malakalarni shakllantirish.

15) Intellektual salohiyatga egalik. Fikrlash, erudisiya, sezgirlik, ziyraklik, bashorat qila olish, kuzatuvchanlik, tasavvur, ijodkorlik malakalarini shakllantirish.

16) Irodaviylik. O’zaro muloqotda chidam, faoliyatni amalga oshirishda, maqsadlarga erishishda, o’zligini rivojlantirish.

17) Hissiylik. Ta’lim oluvchilarning o’y-kechinmalari, o’quvchilarning yosh-fiziologik xususiyatlarini e’tiborga olish, hamfikrlik va ruhiy muhitni boshqara olish.

18) Qobiliyatlilik. Muayyan faoliyat yuzasidan layoqatlilik va ishni muvaffaqiyatli bajarishdagi o’ziga xos imkoniyatlarga egalik ko’nikma va malakalarini shakllantirish.

19) O’z-o’zini takomillashtira olishlik. O’z faoliyatini tahlil qilish va baholash, o’z individualligini rivojlantira olish.

20) Global fikrlashga egalik. Intellektual, hissiy, jismoniy, axloqiy va ruhiy xususiyatlarni rivojlantirish.

Pedagogik ta’lim jarayonida talabalarning ijtimoiy kompetentligini takomillashtirishning asosiy komponentlari quyidagilar:

1. ***Erkinlik va ijodiy barqarorlik***. Erkin shaxsni tarbiyalash: o‘z-o‘zini anglashning yuksak darajasi; fuqarolik, o‘z qadr-qimmatini his qilish, o‘zini hurmat qilish, intizomlilik, to‘g‘rilik; ma’naviy qadriyatlarga e’tibor; qarorlar qabul qilishda mustaqillik va mas’uliyatni his qilish; hayotiy faoliyat mazmunini erkin tanlash.

2. ***Tan olish va hurmat.*** Tolerantlik, insonning mavjud noyobligini tan olish ham talabalarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda muhim omildir. Ayniqsa, insonparvar shaxs tarbiyasiga erishishda mehribonlik, yaxshilik, sabrlilik, chidamlilik, kamtarlik, tinchlik, yaxshi qo‘shnichilik kabi milliy va umuminsoniy qadriyatlar negiziga asoslangan tushunshalarning mohiyati talabalar tomonidan to‘liq anglanishiga erishish lozim.

3. ***Ma’naviyat va ma’rifatda qadriyatlilik***. Bilish va o‘z-o‘zini anglash, go‘zallik, refleksiya, muloqot, hayot mazmunini chuqur tushunishga ehtiyojni talabalarda uyg‘otishning pedagogik mexanizmlarining ommabopligi va foydalanishga qulayligini ta’minlash lozim.

Xulosa. Mamlakatimizda oliy ta’limni isloh qilish bo‘yicha dastur va qonun hujjatlarida bozor iqtisodiyoti talablariga javob beradigan kadrlarni tayyorlovchi ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini axborotkommunikatsiya texnologiyalari (AKT), internet va kompyuter tarmoqlari negizida tashkil etish zarur. Pedagog psixolog kadrlar kasbiy kompetentligini oshirishga yangicha munosabat bildirish va sohada ijobiy o‘zgarishlar uchun zaruriy asosni yaratish maqsadida tizimda faoliyat olib borayotgan pedagog-psixolog xodimlar malakasini oshirishni jamg‘arib boriladigan birliklar asosida tashkil etish, malaka oshirish va pedagog xodimlarni attestatsiyadan o‘tkazish va ularga malaka toifalari berishni integratsiyalash orqali takomillashtirish mumkin.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi PQ-2909 son “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 18-son, 313-modda, 19-son, 335-modda, 24-son, 490-modda.

2. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsan javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 104 b.

3. Abduraimov Sh.S. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash sifatini ta’minlashda tarmoqlararo amaliy integrasiya. Monografiya. – Toshkent: Navro‘z, 2014. – 120 b.

4. Белухин Д.А. Основы личностно-ориентированной педагогики. –Воронеж: MODEK, 2005. – 286 с.

5. Джураева Б.Р. Формирование педагогической культуры будущих учителей в процессе профессиональной подготовки при изучении дисциплин педагогического цикла. Дис. канд. пед. наук. – Т.: 2002. – 146 s.

https://buxdu.uz

6. Ro‘zieva D. Oliy ta’lim muassasasi talabalarida milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Ped. fan. dok. ... diss. – T., 2007. – 255 b.
7. G‘oziev Ye. Oliy ta’lim muassasasi psixologiyasi. – T.: O’qituvchi, 1996. – 184 b.
8. Юсупов Е. Мустақиллик ва маънавият. – Т.: Ўзбекистон, 2001. – 175.
9. Шабанов А.Г. Социальная активность молодёжи как социопедагогический феномен // НГУ, 2007. – С. 384-392.
10. Соколова Э.С. Социальная активность современной российской молодёжи // Проблемы педагогики и психологии // МГУ, 2011. – №1. – С. 197-202.

https://buxdu.uz